

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŐTIRMALAR DERĐİŐİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 75 Yıl: 2020 & Volume: 13 Issue: 75 Year: 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

AKSARAY MÜZESİNDE SERĐİLENEN SANDUKALI MEZAR TAŞLARI VE SÜSLEME ÖZELLİKLERİ*

SARCOPHAGI EXHIBITED IN AKSARAY MUSEUM AND THEIR DECORATIVE FEATURES*

Elif BÖLÜKBAŞ**

Sema ETİKAN***

Öz

Taő; mimaride tarih boyunca kullanılmıő, yapıların tüm cephelerinde, tač kapılarda, minare, mihrap, minber, eyvan, çörtlen ve pencere kenarları gibi mimari unsurların yanı sıra sandukalar ve mezar taőlarının da ana yapı malzemesi olmuőtur. Sandukalar, İslamiyet'ten sonra Anadolu'da özellikle Selçuklular döneminde saygın kişileri ebedileőtirmek için yaygın olarak kullanılmıőtur. Taő işleciliğinin en güzel örnekleri ile üzerleri süslenen sandukaların kullanımı Beylikler ve Osmanlı Dönemlerinde giderek azalmıőtır. O dönemlere ait örnekler günümüzde mezarlıklar, türbeler ve müzelerde yer almaktadır. Bu çalışmada da Aksaray Müzesi teőşirinde bulunan bitkisel süslemeleri ağırlıklı olan dört adet sandukalı mezar taőı incelenmiő ve eserler ait oldukları dönem ve süsleme özelliklerine göre açıklanmıőtır. Eserlerin XIII. yüzyıl Selçuklu dönemi ile başlayıp XIV. ve XV. yüzyılı içine aldığı görölmektedir. Süslemelerinde ağırlıklı olarak bitkisel motifler kullanılmıőtur. Bununla birlikte süslemelerinde geometrik şekiller ile süsleme unsurlu yazı, sade yazı ve birbirine ulanan sütunlardan oluőan süsleme ve palmetin dıő çerçevesini anımsatan süsleme ile günlük kullanım eőyası olan sembolik unsurlardan kandil ve vazunun da yer aldığı eserler tespit edilmiőtir.

Anahtar Kelimeler: Aksaray Müzesi, Taş Süsleme, Sanduka.

Abstract

Stone has been used in architecture throughout history, and has been the main construction material of sarcophagi and tombstones, as well as architectural elements such as crown gates, minarets, mihrabs, minbars, iwans, gargoyles and window ledges. Sarcophagi were widely used in Anatolia after Islam, especially in order to immortalize notables during the Seljuk period. Use of sarcophagi decorated with the finest examples of stone processing decreased gradually during the Principalities and Ottoman Periods. Today, samples of those periods take place in cemeteries, tombs and museums. In this study, four sarcophagi mostly with plant ornaments involved in the exhibition of Aksaray Museum and art objects were explained according to their period and decorative features. It was identified that the works generally started at the end of the XIII century with the period of the Seljuks and included the first half of the XV century, and mainly used plant motifs and geometric figures in their decoration and, in addition to this, it was determined that art objects include the geometric figures and scripts with ornamental elements, plain scripts and decorations consisting of columns interconnected to each other and the ornaments reminiscent of outer frame of palmette and works including oil lamps and vases, which are symbolic items of daily use.

Keywords: Aksaray Museum, Stone Decoration, Sarcophagus.

* Bu çalışma Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde yürütölen "Aksaray Müzesi Envanterine Kayıtlı Sandukaların Süsleme Özellikleri" isimli Yüksek Lisans Tezinden üretilmiőtir.

** Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı, Yüksek Lisans ÖĞrencisi, bolukbaselif@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1643-229X.

*** Prof. Dr., Kırőehir Ahi Evran Üniversitesi, Nešet Ertaő Güzel Sanatlar Faköltesi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü, etikansema@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5347-200X.

1. Giriş

Türkler Anadolu'ya yerleşmeden önce Orta Asya'da mimaride, ana yapı malzemesi olarak tuğla, cephelerin bezemelerinde de pişmiş toprak ile alçı malzemeleri kullanmışlardır. Anadolu'ya göç edip yerleşik hayata geçilmesi ile birlikte tuğla yerine taş, ana yapı malzemesi olmaya başlamıştır (Can, Gün, 2006, 265). Anadolu Selçuklu devrinden başlayan taş, mimari yapılarda işçiliğinin kalıcı olması, bol bulunması ve dayanıklılık açısından önemli olması nedeniyle kullanılan en önemli malzeme olmuştur.

Selçuklu sanatının zirveye ulaştırdığı taş ve çini süsleme, XIV. yüzyıl Beylikler Dönemi'nde örneklerinin azalmasıyla sadeleşmesi ile devam etmiştir. Karamanoğulları beyliği ve Doğu Anadolu bölgesinin eserleri genellikle taş işçiliğinde, Orta ve batı Anadolu ise çini ve tuğlada Selçuklu geleneğini sürdürmüşlerdir (Öney, 1992, 3).

Taş işçiliği Anadolu Türk mimari ve süslemesini oluşturan ana unsurdur. Doğal yapısıyla asil bir duruşu olan taş, kabartma/oyma, şebekeli oyma, kakma ve örme teknikleri sonucu mimariye özel incelikler kazandırmıştır. Taş işçiliğinde oyma ve kabartma teknikleri yaygın olarak uygulanmıştır (Doğanay, 2012, 80; Tuluk, 2008, 29). Taş işçiliğinin en yaygın görüldüğü yerler Taç kapılar(portaller), mukarnaslar, saçaklar, sütun başlıkları, minber, mihrap, alem, mezar taşları vb. yapılarıdır (Doğanay, 2012, 80).

Geçmişteki toplum ve medeniyetlerin kültür ve inanç değerleri doğrultusunda bizlere önemli bilgilerle birlikte açıklamalarda bulunan mezar taşları sanat tarihinin yanı sıra kültür açısından da büyük bir önem arz etmektedir. Türk mezar taşı geleneğinin ilk örnekleri Türklerin anayurtlarında yapılan kazılarla ortaya çıkarılmıştır (Şen, 2010, 9). Mezar taşları, üzerine işlenen birbirinden farklı motifleriyle mimarlığın dışında taş işçiliğinin en önemli örneklerini oluşturmaktadır (Ünver, 2013, 15). Mezar taşlarının bir çeşidi de çoğunlukla Selçuklu devrine ait olan sanduka şeklindeki mezar taşı örnekleridir. Arapça'da sandık, kutu anlamlarına gelen Sanduka, sundük kelimesinden türetilmiş olup, İslam coğrafyalarında mezarların üzerine konulan sembolik mezar anıtlarına verilen isimdir (Bozkurt, 2009, 102-104).

Hayattayken önemli hizmetleri olmuş kişilerin mezar taşları genellikle sanduka şeklindedir. Sandukalı mezar taşlarına daha çok Selçuklu döneminde rastlanmakla birlikte Beylikler ve Erken Osmanlı Dönemi'nde de bu gelenek devam etmiş ve giderek azalmıştır.

Üzerinde bulunan süslemeler ve yazı sanatlarıyla birlikte işlenen mimari eserlerin yanı sıra en önemli tarihi miraslardan olan defnedilen kişi hakkında bilgilerin de yer alabildiği sandukaların günümüzde türbelerde, kümbetlerde ve müzelerde birçok örnekleri görülmektedir. Bunlardan biri de Aksaray Müzesidir.

Aksaray Müzesi'nde süslemeli dokuz adet sanduka tespit edilmiştir. Müze envanterine kayıtlı ve süslemeli olan bu dokuz sanduka Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Yüksek Lisans Tez Çalışması kapsamında incelenmiştir. Bu çalışmada ise sadece bu eserlerin arasından bitkisel süslemesi ağırlıklı olan dört adet eser seçilerek incelenmiş ve süsleme özellikleri açıklanmıştır. Bu amaçla her eser için çizelge oluşturulmuş ve bu eserlerin dönemi, malzemesi, boyutu, işleme tekniği ile süsleme özellikleri verilmiştir.

2. Materyal ve Yöntem

2.1 Materyal

Araştırmanın materyalini Müze envanterine kayıtlı dört adet süslemeli sanduka, sandukalara ait fotoğraflar ve konu ile ilgili literatür oluşturmaktadır.

2.2 Yöntem

Araştırma kapsamında incelenen sandukaların fotoğrafları çekilerek belgelenmiştir. Eserler envanter kayıtları temel alınarak, ait oldukları dönem, malzeme, boyut özellikleri açısından incelenmiştir. Sandukalar üzerinde yer alan süslemelerde kullanılan motif ve kompozisyonlar ait oldukları dönem açısından değerlendirilmiş ve çizimleri yapılmıştır.

3. Araştırma Sonuçları

3.1. Aksaray Müzesi Envanterine Kayıtlı Sandukalar

Aksaray Müzesi'nde bulunan ve Yüksek Lisans Tez çalışması kapsamında incelenen dokuz adet süslemeli sandukanın arasından bitkisel süslemesi ağırlıklı olan 346, 347, 352, 356 envanter numaralı dört adet sanduka, bu çalışma kapsamına alınarak incelenmiştir. Bu sandukaların müzeye geldiği yer, malzeme özellikleri, biçim özellikleri, süsleme özellikleri ve işleme teknikleri değerlendirilmiştir. Müze envanter kayıtlarından elde edilen bilgilere göre Ervah Mezarlığından müzeye getirildiği bilinen sandukaların

müzedede bir süre açık alanda teşhirde kaldıktan sonra müze yetkilileri tarafından çatı altı olan bugünkü yerine gömülerek teşhir edildikleri bilinmektedir.

Sandukaların malzemesi mermer ve tuf taşıdır. Eserler şekil açısından şahidesiz dikdörtgen prizma biçiminde yekpare gövdeli basit ve dikdörtgen prizmatik gövdeli ve kapaklı sandukalar biçiminde gruplanmaktadır. Bitkisel motifli süslemelerin ağırlıklı olduğu sandukalarda alçak yüzey oyma, yüksek yüzey oyma ve kazıma tekniği uygulandığı görülmektedir. Çalışma kapsamına alınan 346, , 347, 352, envanter numaralı üç sandukanın XIV. Yüzyıl ile XV. Yüzyılı kapsayabileceği, 356 envanter numaralı bir sandukanın ise XIII. yüzyıl Selçuklu Dönem özelliklerini yansıttığı düşünülmektedir.

Eserlerin malzemeleri mermer ve tuf taşı olup, sandukalardan 346, 347, 352 envanter numaralı üç sandukanın mermer malzeme, 356 envanter numaralı sandukanın ise diğer sanduka malzemelerinden farklı olarak Selçuklu Dönemi mezar taşlarında tercih edilen ve Ahlat mezar taşlarında da kullanılan kahverengi tuf taşı kullanılarak yapıldığı belirlenmiştir. Renklerine göre ayırmak gerekirse, 356 envanter numaralı sanduka kahverengi tuf taşı olup, 347, 352 envanter numaralı iki sanduka bej, 346 envanter numaralı sanduka ise beyaz renk mermerdir.

Çalışma kapsamına alınan süslemeli 4 adet sandukanın gövdeleri dikdörtgen prizma biçimlidir bu eserler kademe sayılarına, üst kademe prizma biçimlerine ve gövdeli ve kapaklı biçimlerine göre farklılık göstermektedirler. Eserler kademe sayısına göre incelendiğinde; 346 ve 352 envanter numaralı sandukaların iki kademeli 347 envanter numaralı sandukanın üç kademeli ve 356 envanter numaralı sandukanın altı kademeli sanduka biçiminde yapıldığı belirlenmiş olup üst kademe prizmaları ise; 346 envanter numaralı sandukanın üçgen, 352, ve 356 envanter numaralı sandukanın beşgen ve 347 envanter numaralı sandukanın semerdam şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Gövdeli ve kapalı biçimlerine göre sandukaları ayırmak gerekirse; 356 envanter numaralı sandukanın gövdeli ve kapaklı, 346, 347 ve 352 envanter numaralı sandukaların ise kapaksız alt ve üst gövdeden ibaret olan prizma sandukalar oldukları belirlenmiştir. İncelemeye alınan 4 sandukanın boyutları incelendiğinde en 28-80 cm, yükseklik 30-89 cm, boy 124-207 cm arasında değişmektedir.

Sandukaların taş işleme teknikleri incelendiğinde üç sandukada alçak yüzey oyma ve kazıma tekniği kullanıldığı, geriye kalan bir sandukada ise yüksek yüzey oyma tekniği kullanıldığı tespit edilmiştir. Araştırma kapsamına alınan sandukaların süslemesinde ağırlıklı olarak rumi, palmet, penç, yaprak, kıvrım dal, sap, lotus, gibi bitkisel motifler yer almaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen dört sandukalı mezar taşının dönemi, malzeme, boyut, süsleme özelliklerini içeren açıklamalar, envanter kayıtlarında yer alan bilgiler ile desteklenerek her eser için ayrı ayrı düzenlenen eser çizelgelerinde verilmiştir.

Eser 1' de verilen 346 envanter numaralı sanduka Müzeye Ervah Mezarlığından getirilmiştir. Tarihi bilinmemektedir. Boyut olarak; En: 38 cm, Yükseklik: 48 cm, Boy: 151 cm olup sanduka iki kademedden oluşmaktadır. Bunlar alt ve üst kademelerdir. Alt kademe: 35 cm, üst kademe:14 cm'dir. Form olarak sandukanın alt kademesi prizma şeklinde dikdörtgen formu vardır. Üst kademesinde baş ve ayak alınlıkları biçim olarak birbirinden farklıdır. Hafif silindirik biçimde üçgen prizmatik üst bölümü bulunur Beyaz renkte kaliteli mermer malzemeden yapılmıştır.

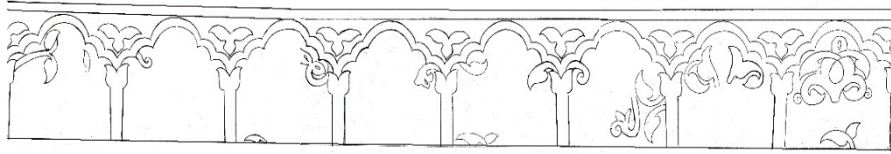
Süslemede sandukanın sağ ve sol gövdesinde, Çatısının sağ ve sol yan duvarlarında, Baş ve ayak cephelelerinin alınlıklarında süslemeler görülmektedir. Düz yüzeyli oyma tekniği ile işlenmiştir. Süslemeli Sülüs celisi yazı ile bitkisel unsurlardan; rumi, üç ve altı yapraklı palmet, kıvrım dal, sap çıkmaları, ve sade yaprak ve filizleri yer alır. Geometrik unsurlardan; sanduka gövdesinde yer alan silmelerle (çerçevelerle) birlikte sanduka biçimi ele alınabilir. Mimari karakterli unsurlardan olan; birbirine ulanan sütunlardan oluşan süsleme kullanıldığı görülmektedir. Biçim, malzeme ve süsleme özelliklerinden XIV. yüzyıl ile XV. yüzyıl özelliklerini yansıtmaktadır.

Bir yüzeyi çatlamış ve aşağı kısmı kırılmıştır ancak müze yetkilileri tarafından çimento ile restorasyonu yapılarak birleştirilmiştir. Sağ yan süslemelerinin bir kısmı tahrip olmuştur. İncelenen diğer sandukalara göre biçim olarak farklıdır. Müzeye gelmeden önce ve müzedede bir süre açık alanda kalmış ve tahrip olmasına rağmen çoğu sandukaya göre sağlam kalabilmiştir.

Eser 1

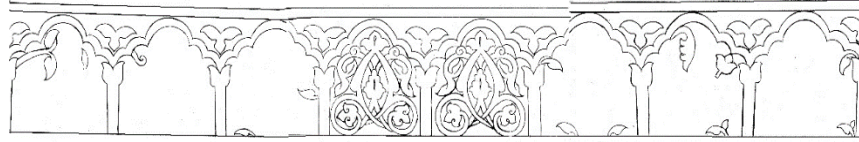
Şekil 1: 346 Envanter numaralı sandukanın sağ yan görünüşü/sağ yan alt gövde süslemesi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 2: 346 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt gövde süslemesi çizimi (Bölükbaş, 2020).

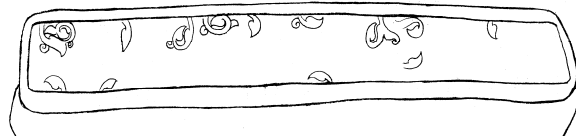
Şekil 3: 346 Envanter numaralı sandukanın sol yandan görünüşü/ sol yan alt gövde süslemesi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 4: 346 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt gövde süslemesi (ayrıntı) çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 5: 346 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst, çatı sağ yan görünüşü (Bölükbaş, 2020).

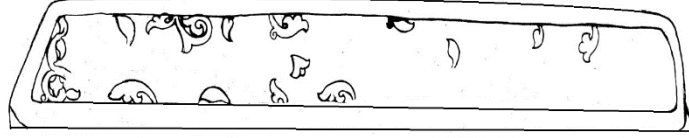

Şekil 6: 346 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst, çatı sağ yan çizimi (Bölükbaş, 2020).

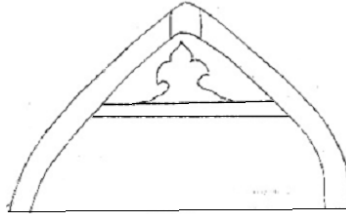
Şekil 7: 346 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst, çatı sol yan görünüşü (Bölükbaş, 2020).

Şekil 8: 346 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst, çatı sol yan çizimi (Bölükbaş, 2020).

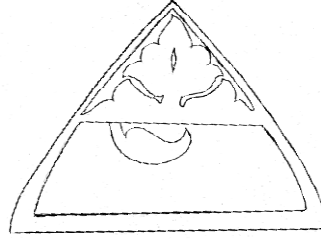
Şekil 9: 346 numaralı sandukanın baş cephesinden görünüşü (Bölükbaş, 2020).

Şekil 10: 346 Envanter numaralı sandukanın başucu alınlık çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 11: 346 numaralı sandukanın ayak cephesinin görünüşü (Bölükbaş, 2020).

Şekil 12: 346 numaralı sandukanın ayakucu alınlık süsleme çizimi (Bölükbaş, 2020).

Eser 2’de verilen 347 Envanter numaralı sanduka da Müzeye Ervah Mezarlığından getirilmiştir. Tarihi bilinmemektedir En: 42 cm, Yükseklik: 30 cm, Boy: 162 cm olup sanduka üç kademedan oluşmaktadır. Bunlar alt, orta ve üst kademelerdir. Alt kademe yüksekliği: 33 cm, orta kademe yüksekliği: 13.5 cm, üst kademe yüksekliği:13.5 cm’ dir. Biçim olarak baş ve ayak taşı olmayan tek parçadan oluşan üç kademeli prizmatik sandukadır. Altta dikdörtgen prizmal sanduka, üstte semerdaş şeklindeki pirizmatik çatı ile sonlanır. Bej renkli mermerden yapılmıştır.

Sandukanın tüm gövdesinde alt, üst kademe sağ ve sol yan, çatı sağ ve sol yan, baş ve ayak cephelerinde Süsleme kullanılmıştır. Düz yüzeyli Oyma tekniği ile işlenmiştir. Süsleme unsurlarından; kıvrık dallar, yaprak filizleri, rumi, palmet, sap çıkmaları, helezoni motifler ve pençer ile bezenmiştir. Geometrik unsurlardan; sanduka gövdesindeki çerçeveler ve sandukanın biçimi ele alınabilir. Biçim ve süsleme özelliklerinde XIV. yüzyıl ile XV. yüzyıl özelliklerini yansıtmaktadır.

Sanduka gövdesi kırılarak ortadan ikiye ayrılmış ve çimento ile birleştirilmiştir. Sağ yan gövdesinde üst, orta ve alt kademelerdeki süslemeleri sol yana oranla daha çok tahrip olmuştur. Baş cephesi çaprazdan ikiye ayrılmış ve alınlık süslemesi tahrip ten dolayı silinmiştir. Ayak cephesinde ise sadece üst çatı kademe yüzeyinin kırılmasıyla süsleme ya da yazı olduğu bilinmemektedir. İncelenen diğer sandukalara göre biçim ve yükseklik olarak daha yüksek ve ovaldir. Müzeye gelmeden önce mezarlıkta ve müzede bir süre açık alanda kalmış ve tahrip olmuştur.

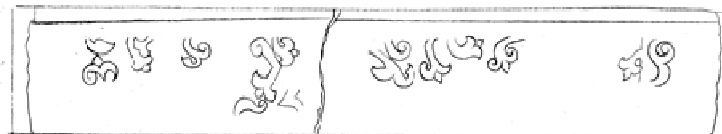
Eser 2

Şekil 13: 347 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan görünüşü (Bölükbaş, 2020).

Şekil 14: 347 Envanter numaralı sandukanın sağ yan orta kaide bordür süslemesi (ayrıntı) çizimi (Bölükbaş, 2020).

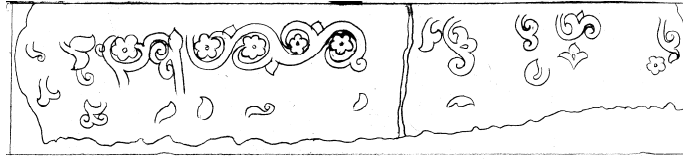
Şekil 15: 347 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kaide süslemesi çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 16: 347 Envanter numaralı sandukanın sol yandan görünüşü (Bölükbaş, 2020).

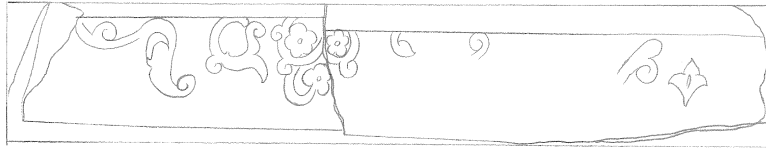
Şekil 17: 347 Envanter numaralı sandukanın sol yan orta kaide bordür süslemesi çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

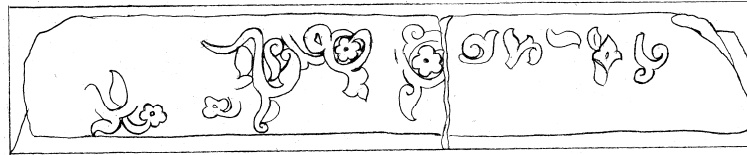
Şekil 18: 347 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kaide süslemesi çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 19: 347 Envanter numaralı sandukanın üstten (çatıdan) görünüşü (Bölükbaş, 2020).

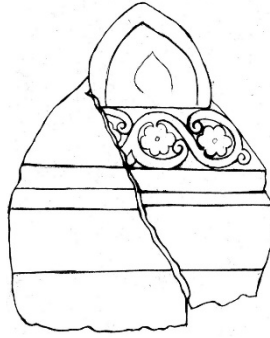
Şekil 20: 347 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst (çatı) sağ yan çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 21: 347 Envanter numaralı sandukanın süslemesi üst (çatı) çatı sol yan çizimi (Bölükbaş, 2020).

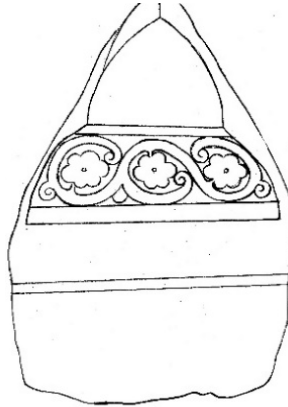
Şekil 22: 347 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin görünüşü (Bölükbaş, 2020).

Şekil 23: 347 Envanter numaralı sandukanın baş cephe süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 24: 347 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinin görünüşü (Bölükbaş, 2020).

Şekil 25: 347 Envanter numaralı sandukanın ayak cephe süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Eser 3'te verilen 352 Envanter numaralı sandukanın Ervah Mezarlığından müzeye getirilmiştir. Tarihi bilinmemektedir. En: 28 cm, Yükseklik:42 cm, Boy: 124 cm olup sanduka iki kademedен oluşmaktadır. Bunlar alt ve üst kademelerdir. Alt kademe: 21 cm, üst kademe:19 cm' dir. Form olarak sandukanın alt

kademesi prizma şeklinde dikdörtgen formu vardır. Beşgen prizmatik üst bölümü bulunur. Tek parça taştan yapılan kademe ve gövdeden oluşmaktadır. Üstten alt kademeye geçişte kademenin Yanlara doğru dış bükey kavislenerek genişleyen bir biçimi mevcuttur. Bej renkli mermerden yapılmıştır.

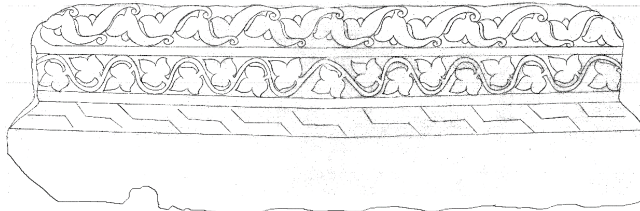
Sandukanın alt kademesi hariç tüm gövdesinde; alt kademeye geçişte yanlara dış bükey kavislenerek genişleyen bordürde, üst kademede beşgen prizmanın sağ ve sol yanında ve baş ve ayak cephelerinde süsleme görülmektedir. Düz yüzeyli oyma ve kazıma tekniği ile işlenmiştir. Bitkisel unsurlardan; palmet, kıvrım dal, rumi görülmektedir. Geometrik unsurlardan; zencerek(geçme) süslemesi sanduka gövdesinde yer alan silmeler(çerçeveler) ve sandukanın biçimi ele alınabilir. Süsleme konusunda diğer sandukalardan farklı olan yanı ise yazı kullanılmayıp sadece süsleme bordürleri ile işlenmiş olmasıdır. Biçim, malzeme ve süsleme özelliklerinde XIV. yüzyıl ile XV. yüzyıl özelliklerini yansıtmaktadır.

Alt kademe zemini ve üst kademesinin çatı kısmında tahrip olmuş ve süslemelerin küçük bir kısmı tahripten dolayı silinmiştir. Baş ve ayak cephelerinin üst kademelerinde oluşan tahripten dolayı süsleme çerçevesi ve süslemenin az bir kısmı zarar görmüştür. İncelenen diğer sandukalara göre biçim olarak yüksek lisans tez kapsamında incelenen Aksaray müzesindeki 348, 351 envanter numaralı sandukalarla biçim olarak benzerlik göstermektedir. Ancak bezeme konusunda çok farklıdır. Sandukanın hiçbir yanında kırılma olmamıştır. Çok az tahrip olmuştur.

Eser 3

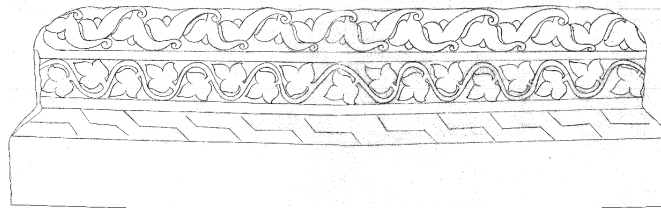
Şekil 26: 352 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan görünüşü (Bölükbaş, 2020).

Şekil 27: 352 Envanter numaralı sandukanın sağ yan süslemesinin genel çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 28: 352 Envanter numaralı sandukanın sol yandan görünüşü (Bölükbaş, 2020).

Şekil 29: 352 Envanter numaralı sandukanın sol yan süslemesinin genel çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 30: 352 Envanter numaralı sandukanın üstten (çatıdan) görünüşü (Bölükbaş, 2020).

Şekil 31: 352 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatı süsleme görünüşü (Bölükbaş, 2020).

Şekil 32: 352 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatı süsleme çizimi (Bölükbaş, 2020).

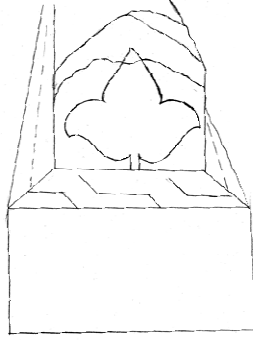
Şekil 33: 352 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatı süsleme görünüşü (Bölükbaş, 2020).

Şekil 34: 352 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatı süsleme çizimi (Bölükbaş, 2020).

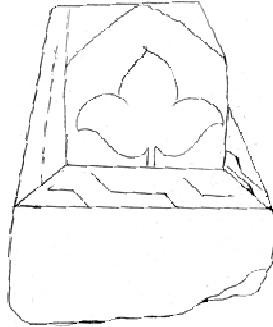
Şekil 35: 352 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin görünüşü (Bölükbaş, 2020).

Şekil 36: 352 Envanter numaralı sandukanın baş cephe süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 37: 352 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesinin görünüşü (Bölükbaş, 2020).

Şekil 38: 352 Envanter numaralı sandukanın ayak cephe süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Eser 4'te verilen 356 Envanter numaralı sandukanın Ervah Mezarlığından müzeye getirilmiştir. Müze bilgisine göre XIII. Yüzyıl Selçuklu Dönemine ait olduğu yazmaktadır. En: 80 cm, yükseklik: 89 cm, Boy: 207 cm olup sanduka altı (6) kademedan oluşmaktadır. Alttan üste doğru kademe kalınlıkları, yükseklikleri ve boyları verilmiştir bunlar; 1. Kademe olan alt kademe yüksekliği: 46 cm, boy; 207 cm'dir. Alt kademe ve üst çatı (üçgen prizma) kademesinin arasında yer alan toplam 5 bordür halindeki kademelerin yüksekliği; 17 cm'dir. Bunlar; Alttan 2. kademenin kalınlığı: 5 cm, boyu; 207 cm'dir. Alttan 3. kademenin kalınlığı: 8 cm, boyu; 195 cm'dir. Alttan 4. kademenin kalınlığı: 4,5 cm, boyu; 182 cm'dir. Alttan 5. kademenin kalınlığı: 3,5 cm, boyu; 170 cm'dir. Alttan 6. kademenin kalınlığı 7 cm, boyu; 163 cm'dir. Alttan 7. kademenin çatının yüksekliği 25 cm'dir. Alt kısım ve prizma kısmı olarak çatı iki kısma ayrılmıştır alt kısım yüksekliği; 13 cm, boyu; 150 cm'dir. Üst kısım üçgen prizma kısmının yüksekliği; 18 cm, boyu; 147 cm'dir. Üçgen prizmanın en üst tepe kısmı boyu ise; 144 cm'dir. Sandukanın alt kademesi dikdörtgen prizmal, üst kademesi beşgen prizmal biçime sahiptir. Sanduka Ölçüleri diğer sandukalara oranla büyüktür. Dikdörtgen prizma Gövdenin yanlardan daralarak yükselmesinden oluşan kademeli, gövdeli ve kapaklı beşgen prizma sanduka oluşturulmuştur. Bu sandukanın yüksek mertebeli bir kimseye ait olma ihtimali kademe sayısının diğer sandukalardan fazla olmasına göre ilişkilendirilmiştir. Malzeme olarak Ahlat mezar taşlarında kullanılan kahverengi tuf taşı kullanılmıştır.

Gövde sağ ve sol yan, çatı sağ ve sol yan, baş ve ayak cepheleri ve başucu, ayakucu alınlıkları ile Sanduka gövdesini çevreleyen 4 kademe bordüründe süsleme yer almaktadır. Yuvarlak ve içbükey yüzeyli

yüksek oyma tekniği ile işlenmiştir. Bitkisel unsurlardan; palmet, taraklı ve sade Rumi, kıvrım dal, lotus, palmetin dış çerçevesini anımsatan süsleme, geometrik unsurlardan; Zencerek(geçme) motifinden çift ve üç şeritli olanları, Bununla birlikte sade sülüs yazı ve günlük kullanım eşyası olan sembolik unsurlardan kandil ve vazunun da yer aldığı görülmektedir. İşleme tekniği, süsleme özellikleri, biçim özellikleri, malzeme özellikleri ile diğer sandukalara göre farklıdır. Biçim, malzeme ve süsleme özelliklerinde XIII. Yüzyılın ilk yarısını Selçuklu Dönem özelliklerini yansıtmaktadır

Eserlerin içinde yekpare olmayan ve malzemesi farklı olan tek yapıdır. Kapaklı biçime sahip olup kahverengi tüf taşından yapılmıştır. Sandukanın sağ yan gövde kısmı özellikle alt kademesi en çok tahrip olan tarafıdır. Sağ yan alt kademenin kırılmayla birlikte parçasının çoğu bulunmamaktadır. Onun yerine restorasyon ile kırılma biçimine uygun bir taşla hem desteklenmiş hem de bütün halinin görünümünü sağlanmaya çalışılmıştır. Sol yan gövdesinde yine birçok kırılma olmuş ancak parçaları tam olduğundan birleştirilerek sağ yan gövdesine oranla çok daha sağlıklı bir görünüm elde edilmiştir. Çatı tahribatına bakıldığında ise sağ yan çatısı sol yan çatıya göre çok daha sağlam bir görünüme sahiptir.

Baş cephesinin alt kademesinde bulunan yazı levhasının yerinden sökülmüş ya da kırılarak dökülmüş olduğu tahmin edilmektedir. Yine alt kademe sağ alt kısmının parçası kırılarak kaybolmuş yerine taş ile desteklenerek görünümde bütünlük sağlanmıştır. Başucu alınlığında ise bezemenin hemen üzerindeki alınlık yazısını tam ortadan bölen bir kırılma olduğu görülmektedir. Ayak cephesinde ise alt kademenin orta kısmından kandil motiflerini bölen bir kırılma olmuş ancak bu parçalar birleştirildiğinden bütün görünmektedir. Sandukanın ayakucu alınlığında yine başucu alınlığında olduğu gibi kandil motifini tam ortadan ikiye bölen bir kırılma görülmektedir.

Eser 4

Şekil 39: 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yandan görünüşü (Bölükbaş, 2020).

Şekil 40: 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst bordür kaidesi; ilk bordür süsleme çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

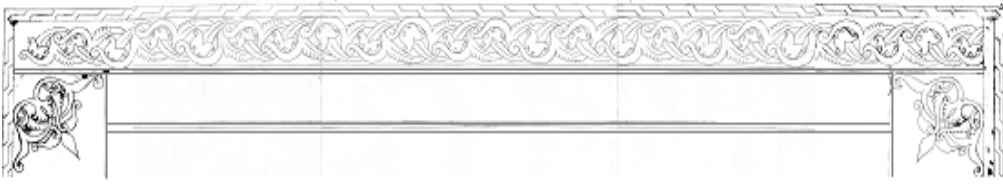

Şekil 41: 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst bordür kaidesi; ikinci bordür süsleme çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

Şekil 42: 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan üst bordür kaidesi; üçüncü bordür süsleme çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

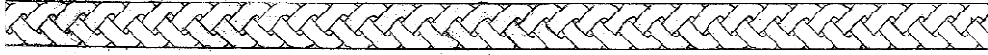
Şekil 43: 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kaide süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 44: 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan alt kaide süslemesinin çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

Şekil 45: 356 Envanter numaralı sandukanın sol yandan görünüşü (Bölükbaş, 2020).

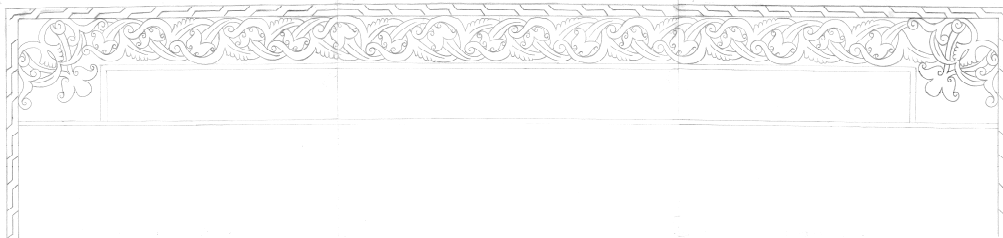
Şekil 46: 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst bordür kaidesi; ilk bordür süsleme çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

Şekil 47: 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst bordür kaidesi; ikinci bordür süsleme çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

Şekil 48: 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan üst bordür kaidesi; üçüncü bordür süsleme çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

Şekil 49: 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kaide süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Şekil 50: 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan alt kaide süslemesinin çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

Şekil 51: 356 Envanter numaralı sandukaların çaprazdan görünüşü (Bölükbaş, 2020).

Şekil 52: 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatısından görünüşü (Bölükbaş, 2020).

Şekil 53: 356 Envanter numaralı sandukanın sağ yan çatı (alt kaide) süslemesinin çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

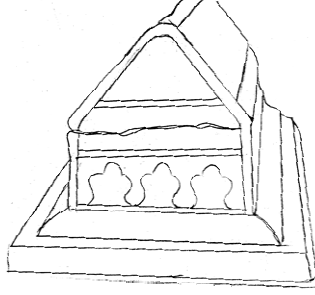
Şekil 54: 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatısından görünüşü (Bölükbaş, 2020).

Şekil 55: 356 Envanter numaralı sandukanın sol yan çatı süslemesinin çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

Şekil 56: 356 Envanter numaralı sandukanın baş cephesinin görünüşü (Bölükbaş, 2020).

Őekil 57: 356 Envanter numaralı sandukanın bařucu alınlıđının sűsleme izimi (Bűlűkbař, 2020).

Őekil 58: 356 Envanter numaralı sandukanın bař cephesi ilk bordűr sűsleme çizimi (ayrıntı) (Bűlűkbař, 2020).

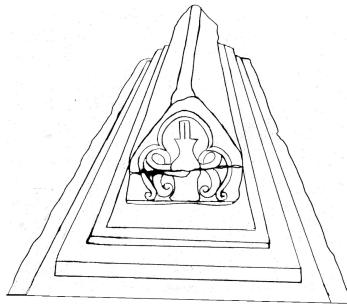
Őekil 59: 356 Envanter numaralı sandukanın bař cephesi ikinci bordűr sűsleme çizimi (ayrıntı) (Bűlűkbař, 2020).

Őekil 60: 356 Envanter numaralı sandukanın bař cephesi űcűncű bordűr sűsleme çizimi (ayrıntı) (Bűlűkbař, 2020).

Őekil 61: 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi gűrűnűřű (Bűlűkbař, 2018).

Őekil 62: 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi űst kaidesinden izimi (Bűlűkbař, 2020).

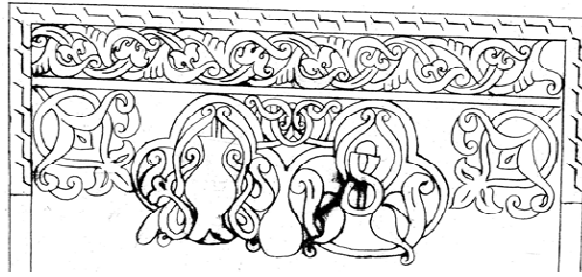
Şekil 63: 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi ilk bordür süsleme çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

Şekil 64: 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi ikinci bordür süsleme çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

Şekil 65: 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi üçüncü bordür süsleme çizimi (ayrıntı) (Bölükbaş, 2020).

Şekil 66: 356 Envanter numaralı sandukanın ayak cephesi alt kaidesi ve süslemesinin çizimi (Bölükbaş, 2020).

Sonuç

Bu çalışmada Aksaray Müzesi'nde bulunan ve Yüksek Lisans Tez çalışması kapsamında incelenen dokuz adet süslemeli sandukanın arasından bitkisel süslemesi ağırlıklı olan 346, 347, 352, 356 envanter numaralı dört adet sanduka, çalışma kapsamına alınarak incelenmiştir. Bu eserlerin tarihleri, malzemeleri, biçimleri, işleme teknikleri, değerlendirilmiş, süsleme özellikleri ile birlikte süslemesinde kullanılan unsurlar değerlendirilerek tespit edilmiştir. İncelenen sandukaların tarihleri tam olarak bilinmese de eserlerin boyut, malzeme, süsleme özelliklerinin incelenmesi sonucu 346, , 347, 352, envanter numaralı üç sandukanın XIV. yüzyıl ile XV. yüzyıl özelliklerini yansıttığı, 356 envanter numaralı bir sandukanın ise XIII. yüzyıl Selçuklu Dönem özelliklerini yansıttığı düşünülmektedir.

Müze envanter kayıtlarından elde edilen bilgilere göre Ervah Mezarlığından müzeye getirildiği bilinen sandukaların malzemeleri incelendiğinde mermer ve tüf taşı olup, sandukalardan 346, 347, 352 envanter numaralı üç sandukanın mermer malzeme, 356 envanter numaralı sandukada ise diğer sanduka malzemelerinden farklı olarak Selçuklu Dönemi mezar taşlarında tercih edilen ve Ahlat mezar taşlarında da kullanılan kahverengi tüf taşı kullanıldığı belirlenmiştir. Renklerine göre ayırmak gerekirse, 356 envanter numaralı sanduka kahverengi tüf taşı olup, 347, 352 envanter numaralı iki sanduka bej, 346 envanter numaralı sanduka ise beyaz renkte mermer malzemeden yapılmıştır.

Boyutları incelendiğinde en 28-80 cm, yükseklik 30-89 cm, boy 124-207 cm arasında değişmektedir. Şekil açısından şahidesiz dikdörtgen prizma biçiminde yekpare gövdeli basit ve dikdörtgen prizmatik gövdeli ve kapaklı sandukalar biçiminde gruplanmaktadır. Çalışma kapsamına alınan bu sandukanın gövdeleri dikdörtgen prizma biçimlidir bu eserler kademe sayılarına, üst kademe prizma biçimlerine ve gövdeli ve kapaklı biçimlerine göre farklılık göstermektedirler. Eserler kademe sayısına göre incelendiğinde; 346 ve 352 envanter numaralı sandukaların iki kademeli 347 envanter numaralı sandukanın üç kademeli ve 356 envanter numaralı sandukanın altı kademeli biçimde yapıldığı belirlenmiştir. Alt kademeleri; dikdörtgen prizma şekillerinde sandukalar olup prizmaların yükseldikçe yukarıya doğru üst üste konulmasıyla kademe halinde küçülen sanduka gövdesinden ibarettir. Üst kademe prizmaları ise; 346 envanter numaralı sandukanın üçgen, 352, ve 356 envanter numaralı sandukanın beşgen ve 347 envanter numaralı sandukanın semerdam şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Gövdeli ve kapalı biçimlerine göre sandukaları ayırmak

gerekirse; 356 envanter numaralı sandukanın gövdeli ve kapaklı, 346, 347 ve 352 envanter numaralı sandukaların ise kapaksız alt ve üst gövdeden ibaret olan prizma sandukalar oldukları belirlenmiştir.

Aksaray'ın Anadolu Selçuklu Devleti ve Karamanoğulları Beyliğinin merkezlerine yakınlığından dolayı genellikle XIV. ve XV. yüzyılda Selçuklu Dönemi süsleme geleneğinin devam ettirildiği süsleme özelliklerini taşıyan dört adet sandukada ağırlıklı olarak bitkisel unsurların kullanıldığı görülmektedir. Sandukaların hiçbirinde figürlü süsleme bulunmamaktadır. Sandukalı mezar taşlarında rastladığımız süsleme konuları; bitkisel unsurlardan rumi, palmet, yaprak, kıvrım dal, sap, palmetin dış çerçevesini anımsatan süsleme, tezyini yazı ve geometrik unsurlardan olan zencerek(geçme) motifi, mimari karakterli unsur olan ve birbirine ulanan sütunlardan oluşan süsleme ile taşınabilir eşya motiflerinden kandil ve vazo şeklinde belirlenmiştir. Sandukaların süslemesinde ağırlıklı olarak rumi, palmet, penç, yaprak, kıvrım dal, sap, lotus, gibi bitkisel motifler yer almaktadır.

Eserlerin taş işleme teknikleri incelendiğinde üç sandukada alçak yüzey oyma ve kazıma tekniği kullanıldığı, geriye kalan bir sandukada ise yüksek yüzey oyma tekniği kullanıldığı tespit edilmiştir.

Süsleme ve işçiliği açısından bakıldığında tarihi ve kültürel bir değere sahip olan sandukalı mezar taşları kültürel sanatımız olarak atalarımızdan bizlere miras bırakılmış ancak bu gelenek günümüze tamamıyla taşınmamıştır. Günümüzde kaybolan bu geleneğin restorasyonlarının en iyi şekilde yapılması, eserlerin korunması ve gelecek nesillere taşınabilmeleri açısından oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

- Bozkurt Nebi (2009). Sanduka. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sanduka> (18.08.2020).
- Can, Yılmaz, Gün, Recep (2006). *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği*. İstanbul: Kayhan Yayınları.
- Doğanay, Aziz (2012). Tezyinat. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tezyinat> (16.08.2020).
- Öney, Gönül (1992). *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı.
- Şen, Korkmaz (2010). *Eceabat'a Bağlı Bazı Merkezlerdeki Türk İslam Dönemi Bazı Mezar Taşları*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Çanakkale.
- Tuluk, Hasan (2008). *Türk Süsleme Sanatları İçinde Metal Sanatı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ünver, Süheyl, Ahmet (2013). *Karamanoğulları'nın Tarihi Yapılarından Tezyini Yorumlar*. İstanbul: Karaman Belediyesi Yayınları.